

Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi

Cilt 1(2018), Sayı 2, 154-171

Ergenlerde Psikolojik Belirtiler ve Problem Davranışlarda Anne-Baba Tutumlarının Rolü

Yılmaz KAPLAN¹

Milli Eğitim Bakanlığı

Tuba AK²

Milli Eğitim Bakanlığı

Özet

En küçük toplumsal birim olarak ifade edilen aile, içerisinde biyolojik, ekonomik, psikolojik ve sosyolojik olmak üzere birçok işlevi barındıran bir yapıdır. Bu açıdan bireyin psiko-sosyal gelişimini etkileyebilecek önemli faktörlerden biride anne baba tutumlarıdır. Bu araştırmanın amacı ergenlerde görülen problem davranışlar ile psikolojik belirtiler üzerinde anne-baba tutumlarının rolünü incelemektir. Veri toplama araçları, 238 (%39,7) kız ve 362 (%60,3) erkek olmak üzere 600 lise öğrencisine uygulanmıştır. Verilerin analizince çok değişkenli varyans analizi kullanılmıştır. Araştırma sonuçları, ergenlerde psikolojik belirtilerin ve problem davranışların anne-baba tutumlarına bağlı olarak anlamlı düzeyde farklılaştığını göstermiştir. İlgisiz aile ortamında büyüyen ergenlerin daha fazla problem davranışlara yönelirken psikolojik belirtileri yüksek olan katılımcıların otoriter anne-baba tutumuna sahip oldukları bulunmuştur. Demokratik anne-baba tutumu hem problem davranışlar için hem psikolojik belirtiler için koruyucu faktör olarak görülmektedir. Sonuç olarak, bu çalışmadan elde edilen bulgular anne-baba tutumlarının psikolojik belirtiler ve problem davranışlar üzerindeki etkisinin farklı olduğu ve demokratik tutumun koruyucu bir faktör olduğunu göstermektedir. Elde edilen bulgular literatür çerçevesinde tartışılmış ve bazı önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Anne Baba Tutumları, Psikolojik Belirtiler, Ergen

Role Of Parental Styles On Psychological Symptoms And Problem Behaviors Among Adolescents

Abstract

Family, which is expressed as the smallest social unit, has many functions including biological, economic, psychological and sociological functions. In this respect, one of the important factors that may affect the psychosocial development of the individual is the attitudes of the parents. The purpose of this study is to examine the role of

¹ Klinik Psikolog, Elazığ Rehberlik ve Araştırma Merkezi Müdürlüğü, yilmazkkaplan@gmail.com

² Klinik Psikoloji YL Öğrencisi, Borsa İstanbul Zeytinburnu Anadolu Lisesi, tuba_ak_0806@windowslive.com

parental attitudes on problem behaviours and psychological symptoms in adolescents. Data collection instruments were applied to 600 high school students, 238 (39.7%) female and 362 (60.3%) male. For the analysis of the data, multivariate analysis of variance was used. The results of this research showed that psychological symptoms and problem behaviours in adolescents differ significantly depending on their parents' attitudes.

While adolescents growing in an unconcerned family environment tend to have more problem behaviours, participants with high psychological signs were found to have an authoritarian parental attitude. Democratic parental attitude is seen as a protective factor for both problem behaviours and psychological signs. In conclusion, findings from this study showed that parental attitudes are different from psychological signs and problem behaviours, and that democratic attitude is a protective factor. Obtained results were discussed within literature and some suggestions were made.

Keyword: Parental Styles, Psychological Symptoms, Adolescents

Giriş

Yetişkinliğe hazırlık evresi olarak ifade edilen ergenlik dönemi, bireyin başta biyolojik olmak üzere fiziksel, bilişsel ve sosyal açıdan birçok değişim ve gelişim yaşadığı bir dönemi belirtmektedir (Kulaksızoğlu, 2008). Bu dönemde çocuğun psikolojik ve sosyolojik gelişiminin önemli bir basamağını ise aile oluşturur. En küçük toplumsal birim olarak ifade edilen aile, içerisinde biyolojik, ekonomik, psikolojik ve sosyolojik olmak üzere birçok işlevi barındıran bir yapıdır (Kabasakal ve Arslan, 2016). İlk sosyal deneyimlerin kazanıldığı yer olan bu yapı, çocuğun kişilik gelişiminde ve davranışlarının şekillenmesinde önemli yer edinir (Yavuzer, 2003). Her ne kadar ergenlikle birlikte birey üzerinde ailenin etkisinin azaldığı düşünülse de, bu evre ergenin aileye en fazla ihtiyaç duyduğu gelişimsel dönemlerden bir tanesidir (Arslan ve Balkıs, 2014). Bu açıdan çocuğun yetiştiği aile ortamı, onun şimdiki ve gelecekteki psikolojik ve davranışsal gelişiminde önemli yer edinir ve kişinin dengeli ve uyumlu bir kişilik yapısı geliştirmesiyle yakından ilişkilidir. İlk aylardan itibaren bireyin anne-babası ile kuracağı güvене dayalı ilişki, onun ilerleyen yıllarda dış dünya ile kuracağı ilişkinin temelini meydana getirmektedir (Kuzgun ve Eldeleklioğlu, 2005). Bu nedenle çocuğun psiko-sosyal gelişimini etkileyebilecek önemli faktörlerden biride anne baba tutumlarıdır.

Çocuğun anne babasıyla kurmuş olduğu ilişkinin niteliği, sosyal ve duygusal gelişimi ile yakından ilişkilidir. Bu ilişkinin niteliğini etkileyen önemli faktörlerden biride anne baba tutumlarıdır (Kabasakal ve Arslan, 2013). Birey dünyaya geldiği ilk andan itibaren anne baba ile etkileşime girer. Bu etkileşim, bireyin ilerleyen dönemlerinde de devam eder ve kişinin kişilik

gelişiminde önemli yer edinir (Yörükoğlu, 2004). Dolayısıyla sağlıklı ilişkilerin ve işlevsel bir ailede büyüyen çocuk, sağlıklı bire birey olarak yetişkinliğe ulaşabilmektedir (Yavuzer, 2003). Anne baba tutumları, ebeveynlerin çocuklarına yönelik tutum, davranış ve beklentilerinin bütünüdür. Anne babanın çocukla etkileşim sürecinde sahip oldukları iletişim biçimini ve çocuğa yönelik göstermiş oldukları davranışları içermektedir (Darling ve Steinberg 1993). Kültürel faktörler anne baba tutumlarının belirlenmesinde önemli bir faktördür (Arslan, 2016; Kağıtçıbaşı, 2000). Bu nedenle araştırmacılar tarafından anne baba tutumlarına ilişkin farklı sınıflandırmalar yapılmıştır (Baumrind, 1991; Kuzgun ve Eldeleklioğlu, 2005; Maccoby ve Martin, 1983). Yapılan sınıflandırmalarda ortak bir uzlaşma noktası sağlanamasa da, olumsuz anne baba tutumlarının bireyin gelişiminde birçok duygusal ve davranışsal sorunlara neden olduğu belirtilmektedir (Steinberg, 2007). Örneğin, bazı araştırmacılar otoriter, demokratik ve izin verici olmak üç tür anne baba tutumunu tanımlarken, diğer bazıları ise otoriter, demokratik, izin verici-hoşgörülü ve izin verici-ihmalî anne-baba tutumları şeklinde sınıflama yapmışlardır (Sarı ve Özkan, 2016). Steinberg (2001) ise literatürden hareketle açıklayıcı otoriter, otoriter, ilgisiz-kayıtsız ve izin verici olmak üzere yaygın dört anne-baba tutumunun olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda, anne-baba tutumlarına ilişkin yapılan sınıflandırmalarda ortak bir görüşün olmadığı söylenebilir.

Bireylerin anne baba tutumları, uzun yıllardan beridir araştırmacılar tarafından incelenen konulardan bir tanesidir. Yapılan araştırmalarda bireylerin anne-baba tutumları ile problem çözme becerisi (Arslan ve Kabasakal, 2013), benlik saygısı (Yücel, 2013), öznel iyi oluş (Sarı ve Özkan, 2016), tükenmişlik, akademik yeterlik, akademik başarı gibi akademik yaşantılar (Çapulcuoğlu ve Gündüz, 2013; Khan, Ahmad, Hamdan ve Mustaffa, 2014), öfke ifade biçimi (Özyürek ve Özkan, 2015), problemlerle internet kullanımı (Büyükşahin Çevik ve Çelikkaleli, 2010), utangaçlık (Hamarta, Baltacı, Üre ve Demirbaş, 2010), problem davranışlar (Arslan ve Balkıs, 2014), duygusal problemler (Timpano, Carbonella, Keough, Abramowitz ve Schmidt, 2015) gibi pek çok değişken arasındaki ilişkiye bakılmış ve anne-baba tutumları ile bu değişkenlerin anlamlı düzeyde ilişki gösterdiği bulunmuştur. Pinquart (2017) tarafından yapılan bir meta-analiz çalışmasında çocukluk ve ergenlik döneminde anne-baba tutumları ile dışa yönelim davranış sorunları arasındaki ilişki incelenmiş ve anne-baba tutumları ile dışa yönelim davranış sorunları arasında anlamlı düzeyde bir ilişki elde edilmiştir. Diğer bir çalışmada ise otoriter anne baba tutumuna sahip ergenlerin daha fazla anti-sosyal davranışlar sergiledikleri ve

intihar eğiliminin daha fazla olduğu bulunmuştur (Arslan, 2012). Benzer bulguların elde edildiği Kabasakal ve Arslan (2014) tarafından yapılan bir çalışmada ise, yüksek düzeyde otoriter-baskıcı anne baba tutumuna sahip lise öğrencilerinin arkadaş ve aile ilişkilerinde daha fazla anti-sosyal davranışlar sergiledikleri belirtilmiştir. Yapılan diğer bazı çalışmalarda ise anne baba tutumları ile duygusal sorunlar arasındaki ilişki incelenmiştir. Yapılan bu çalışmalardan elde edilen sonuçlar, anne-baba tutumları ile depresyon ve kaygı arasında anlamlı düzeyde bir ilişki olduğu, anne-baba tutumları otoriter olan kişilerin daha fazla duygusal sorunlar yaşadıklarını göstermiştir (Adubale, 2017; Sharma, Sharma ve Yadava, 2011; Sümer, Gündoğdu Aktürk ve Helvacı, 2010). Steinberg (2001) yaptığı derleme çalışmasında, demokratik/dengeli anne-baba tutumunun çocuğun psiko-sosyal gelişimi üzerindeki olumlu etkileri üzerinde durmuştur. Yetkili (açıklayıcı-otoriter) ev yaşantısına sahip olan bireylerin, otoriter, izin verici veya ilgisiz-kayıtsız evlerde büyüyenlere göre psiko-sosyal açıdan daha yeterli, özgüvenlerinin ve akademik başarılarının daha yüksek olduğu, daha sorumlu, uyumlu, yaratıcı, meraklı ve sosyal becerilerinin daha fazla olduğu belirtilmektedir. Diğer yandan otoriter ev ortamı olan ergenlerin, daha düşük özgüvene, bağımlı ve toplumsal olarak daha yetersiz bir yapıya sahip oldukları ifade edilmektedir. Bir diğer anne-baba tutumu olan izin verici aile ortamında büyüyen çocukların çoğunlukla olgun ve sorumluluk sahibi olmadıkları, liderlik konularında arka planda kaldıkları ve akranlarının isteklerine daha az karşı koydukları görülmektedir. Son olarak ise ilgisiz-kayıtsız evlerde yetişen bireylerin, daha çok tepkisel hareket ettikleri ve madde bağımlılığı, suça yönelme gibi davranış problemlerine yönelme eğilimleri daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Steinberg, 2007).

Sonuç olarak, yapılan çalışmalar anne-baba tutumlarının bireyin duygusal ve davranışsal sorunları üzerinde önemli bir faktör olabileceğini göstermektedir. Bu açıdan bu çalışmada lise öğrencilerinde anne-baba tutumları açısından problem davranışlar ve psikolojik belirtiler incelenmiştir. Diğer bir deyişle, bu çalışmanın amacı ergenlerde anne-baba tutumları açısından psikolojik belirtiler ve problem davranışları incelemektir. Elde edilen sonuçların önleyici ve müdahale edici çalışmaların düzenlenmesinde ilgili literatüre önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Özellikle, psikolojik belirtileri olan ve problem davranışlara sahip ergenlere yönelik düzenlenecek müdahale hizmetlerinin organize edilmesinde araştırma sonuçlarının önemli yer edineceği söylenebilir.

Yöntem

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın örneklemini Elazığ ilinde farklı ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören 600 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinler alındıktan sonra tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılarak okullar belirlenmiş ve okul yönetimleri ile iletişime geçilerek uygulamalar okul saatleri içerisinde yapılmıştır. Katılımcılara ait demografik özelliklere ilişkin betimleyici istatistikler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Betimleyici İstatistikler

Değişkenler	N	%	
Okul türü	Meslek Lisesi	201	33,5
	Anadolu Lisesi	199	33,2
	Fen Lisesi	200	33,3
	Toplam	600	100,0
Cinsiyet	Kız	238	39,7
	Erkek	362	60,3
	Toplam	600	100,0
Yaş	14 yaş	41	6,8
	15 yaş	125	20,8
	16 yaş	165	27,5
	17 yaş	200	33,3
	18 yaş ve üzeri	69	11,5
	Toplam	600	100,0
Sınıf Düzeyi	9. sınıf	150	25,0
	10. sınıf	150	25,0
	11. sınıf	150	25,0
	12. sınıf	150	25,0
	Toplam	600	100,0
Ailenin Gelir Düzeyi	Düşük	50	8,3
	Orta	318	53,0
	Yüksek	232	38,7
	Toplam	600	100,0

Veri Toplama Araçları

Anne-Baba Tutumları: Ergenlerin anne-baba tutumlarını belirlemek amacıyla anne-baba tutumlarını belirten seçenekten oluşan ve bu tutumları tanımlayan bir soru öğrencilere sunulmuştur. Öğrencilerden anne-baba tutumlarını değerlendirmeleri istenilen bu soruda, ilgisiz, demokratik, tutarsız, otoriter, koruyucu ve mükemmeliyetçi tutum şeklinde seçenekler verilmiştir.

Anne-baba tutumlarının belirlenmesinde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 0-36 Ay Çocukları İçin Eğitim Programı İle Bütünleştirilmiş Aile Destek Eğitim Rehberi temel alınmıştır (MEB, 2013).

Kısa Semptomlar Envanteri (KSE): Katılımcıların psikolojik belirtilerinin değerlendirilmesinde Kısa Semptomlar Envanteri (KSE) kullanılmıştır. Derogatis (1977) tarafından, kişilerin belirti düzeyini ve seyrini değerlendirme ve tanıya yardımcı olması amacıyla geliştirilmiş olan Psikolojik Belirti Tarama Testi'nin (SCL-90) formunun kısaltılmış halidir. KSE, SCL-90 gibi bir öz bildirim ölçeğidir. Ölçeğin uyarlanmış formu anksiyete, depresyon, hostilite, olumsuz benlik ve somatizasyon olmak üzere 5 alt boyuttan oluşmakta ve Ölçek yaklaşık 5-10 dakikada doldurulabilmektedir (Şahin, Batıgün ve Uğurtaş, 2002). Türkçe güvenilirlik ve geçerliliği Şahin, Batıgün ve Uğurtaş (2002) tarafından yapılmıştır. KSE'nin Türkçe geçerliliğine ilişkin yapılan faktör analizine göre, envanterin 'kaygı', 'depresyon', 'olumsuz benlik', 'somatizasyon' ve 'düşmanlık' olmak üzere 5 faktör yapılanmasında olduğu bulunmuştur. Ölçek ve alt ölçekler için elde edilen Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları .70 ile .94 arasında değişmektedir. Bu araştırmada elde edilen toplam iç tutarlık değeri .97 olarak hesaplanmıştır.

Riskli Davranışlar Ölçeği (RDÖ): Öğrencilerin problem davranışlarını ölçmek amacıyla Riskli Davranışlar Ölçeği (RDÖ) kullanılmıştır. Gençtarım ve Ergene (2014) tarafından ergenlik döneminde riskli davranışları belirlemek amacıyla geliştirilen ölçek, anti sosyal davranışlar, alkol kullanımı, sigara kullanımı, intihar eğilimi, okul terki, beslenme alışkanlıkları olmak üzere 5 alt testten oluşmaktadır. Ölçekte 36 madde yer almakta ve her madde beşli derecelendirme kullanılarak puanlanmaktadır (5=kesinlikle uygun, 4=uygun, 3=kısmen uygun, 2=uygun değil, 1=kesinlikle uygun değil) Ölçekte yer alan maddelerden biri (21.madde) tersten puanlanmaktadır. Ölçeğin güvenilirlik katsayıları .70 ile .91 arasında değişmektedir. Bu çalışma için Elazığ İl Eğitim Müdürlüğü tarafından sigara ve alkol ile ilgili 12 adet soruya uygulama açısından izin verilmediği için, bu boyutlar ölçe aracından çıkartılmıştır. Bu araştırma kapsamında ölçeğin toplam iç tutarlık değeri .86 olarak bulunmuştur.

Veri Analiz Süreci

Veri analizine başlamadan önce veri seti hatalı ve eksik verilerden arındırılmıştır. Bu amaçla öncelikle frekans tabloları incelenmiş ve hatalı veya eksik veriler yeniden kontrol edilerek

giderilmiştir. Ardından değişkenlere ilişkin betimleyici istatistikler incelenmiştir. Normallik varsayımını test etmek amacıyla basıklık ve çarpıklık değerlerine bakılmıştır. Değişkenlere ilişkin betimleyici istatistikler incelendikten sonra araştırmanın problemine ilişkin veri analiz sürecine geçilmiştir. Verilerin analizinde tek yönlü MANOVA (One-Way MANOVA) kullanılmıştır. Veri analiz öncesi çoklu varyans analizine ilişkin varsayımlar incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar, bulgular kısmında ayrıntılı olarak verilmiştir. Ayrıca farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla, post-hoc çoklu karşılaştırma testlerinden Tukey testi kullanılmış ve etki büyüklüğü hesaplamaların eta kare (η^2) değerleri hesaplanmıştır. Genel olarak etki büyüklüğünün, .01'den küçük olması etki büyüklüğünün zayıf, .06 olması durumunda orta ve .14'den büyük olması durumunda ise yüksek olarak değerlendirilmektedir (Kittler, Menard ve Phillips, 2007). Verilerin analizinde SPSS 22 programı kullanılmıştır.

Bulgular

Veri analiz süreci iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamada değişkenlere ilişkin betimleyici istatistikler ve analiz varsayımları verilmiştir. Basıklık ve çarpıklık değerleri normal dağılımın bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Elde edilen analiz sonuçları incelendiğinde değişkenlere ilişkin basıklık ve çarpıklık değerlerinin normallik varsayımı için istenilen sınırlar içerisinde olduğu görülmektedir. Bu değerlerin istenilen sınırlar içerisinde yer alması nedeniyle değişkenlerin normal dağılıma sahip olduğu söylenebilir. Değişkenlere ilişkin betimleyici istatistikler Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Değişkenlere İlişkin Betimleyici İstatistiklere İlişkin Bulgular

Değişkenler	\bar{X}	<i>sd</i>	Basıklık	Çarpıklık
Anti-sosyal davranışlar	14,526	5,725	1,061	1,129
İntihar eğilimi	9,603	3,546	,625	,610
Beslenme alışkanlıkları	13,840	4,516	,090	-,256
Okul terki	11,530	5,728	1,693	2,870
Problem davranışlar	49,500	14,438	1,135	2,674
Anksiyete	14,846	10,523	,829	,364
Depresyon	18,189	11,901	,498	-,458
Olumsuz benlik algısı	15,085	10,852	,794	,212
Somatizasyon	8,926	6,920	1,075	1,350
Hostilite	11,060	6,264	,355	-,514
Psikolojik belirtiler	68,066	41,980	,697	,315

Değişkenlere ilişkin betimleyici istatistikler incelendikten sonra araştırmanın problemine ilişkin veri analiz sürecine geçilmiştir. Verilerin analizinde tek yönlü MANOVA (One-Way MANOVA) kullanılmıştır. Araştırmalarda çok değişkenli istatistikleri uygulayabilmek için birtakım varsayımların sağlanması gerekir. Bu nedenle veri analiz öncesi çoklu varyans analizine ilişkin varsayımlar incelenmiştir. Bu varsayımlardan biride kovaryans matrislerinin eşitliğine ilişkin bulgulardır. Analize ilişkin kovaryans matrislerinin eşitliği Box's M testi aracılığıyla incelenmiştir. Çoklu varyans analizinde testin gerektirdiği Box's M şartının yerine getirilememesi yani anlamlı olması durumunda Wilk's Lambda değerinin yerine Pillai's Trace değerinin yorumlanması önerilmektedir (Akbulut, 2010; Field, 2009). Buna dayalı olarak analiz sürecine devam edilmiştir.

Kovaryans matrisinin eşitliğine ilişkin bulgular, elde edilen Box's M değerinin anlamlı olduğunu göstermiştir (Box's M = 360,652, $F_{180-65261,338} = 1.896$, $p < .001$). Bu nedenle Wilk's Lambda değerinin yerine Pillai's Trace değeri yorumlanmıştır. Analiz sonuçları incelendiğinde, anne baba tutumlarına göre ergenlerin psikoloji belirtilerinde ve problem davranışlarında anlamlı bir farklılaşmanın olduğu görülmüştür (Pillai's Trace (λ) = 3.106, $p < .001$).

Tablo 3. Anne Baba Tutumlarına Göre Psikolojik Belirtileri ve Problem Davranışlara İlişkin MANOVA Sonuçları

Bağımlı değişken	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p	η^2
Anti-sosyal davranışlar	1233,541	4	308,385	9,956	,000**	,063
İntihar eğilimi	282,494	4	70,623	5,796	,000**	,038
Beslenme alışkanlıkları	169,199	4	42,300	2,087	,081	,014
Okul terki	991,331	4	247,833	7,884	,000**	,050
Anksiyete	3066,528	4	766,632	7,191	,000**	,046
Depresyon	3450,884	4	862,721	6,307	,000**	,041
Olumsuz benlik algısı	3127,946	4	781,986	6,880	,000**	,044
Somatizasyon	1032,586	4	258,146	5,556	,000**	,036
Hostilite	567,071	4	141,768	3,677	,006*	,024

* $p < .05$, ** $p < .001$.

Tablo 3’de verilen MANOVA analiz sonuçları, anne baba tutumları açısından ergenlerde problem davranışlardan antisosyal davranışlar ($F_{4-593} = 9.956$, $p < .001$, $\eta^2 = .063$), intihar eğilimi ($F_{4-593} = 5.796$, $p < .001$, $\eta^2 = .038$) ve okul terkinde ($F_{4-593} = 7.884$, $p < .001$, $\eta^2 = .050$) anlamlı düzeyde farklılaşmanın olduğu görülmektedir. Fakat beslenme alışkanlıklarında anlamlı düzeyde bir farklılaşma görülmemiştir. Anne baba tutumları açısından psikolojik belirtilerden anksiyete ($F_{4-593} = 7.191$, $p < .001$, $\eta^2 = .046$), depresyon ($F_{4-593} = 6.307$, $p < .001$, $\eta^2 = .041$), olumsuz benlik algısı ($F_{4-593} = 6.880$, $p < .001$, $\eta^2 = .044$), somatizasyon ($F_{4-593} = 5.556$, $p < .001$, $\eta^2 = .036$) ve hostilitede ($F_{4-593} = 3.677$, $p < .05$, $\eta^2 = .024$) anlamlı düzeyde bir farklılaşmanın olduğu görülmüştür. Anlamlı farkın hangi tutumlar arasında olduğunu görmek için yapılan Tukey testi sonuçları Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Gruplar Arası Farka İlişkin Bulgular

	Anne-Baba Tutumları	\bar{X}	<i>sd</i>	<i>n</i>	Fark
Antisosyal davranışlar	İlgisiz	19,3333	9,04522	30	İlgisiz>Demokratik, Otoriter, Koruyucu ve Mükemmeliyetçi
	Demokratik	15,5431	5,54726	116	
	Otoriter	15,3036	5,72625	112	
	Koruyucu	13,4549	5,04405	244	
İntihar eğilimi	Mükemmeliyetçi	13,6562	5,26523	96	Otoriter>Koruyucu
	İlgisiz	11,6000	4,62825	30	
	Demokratik	9,3017	3,42172	116	
	Otoriter	10,3661	3,78474	112	
Okul terki	Koruyucu	9,4918	3,22349	244	Otoriter> Mükemmeliyetçi
	Mükemmeliyetçi	8,6667	3,46916	96	
	İlgisiz	16,7667	9,22397	30	
	Demokratik	11,9914	6,18623	116	
Anksiyete	Otoriter	11,6250	5,42454	112	İlgisiz>Demokratik, Otoriter, Koruyucu ve Mükemmeliyetçi
	Koruyucu	10,8033	4,93353	244	
	Mükemmeliyetçi	11,1458	5,22339	96	
	İlgisiz	15,9667	11,28467	30	
Depresyon	Demokratik	13,0603	8,45375	116	Otoriter>Demokratik, Koruyucu ve Mükemmeliyetçi
	Otoriter	19,3304	12,89555	112	
	Koruyucu	14,1475	9,49392	244	
	Mükemmeliyetçi	13,1146	10,73594	96	
Olumsuz benlik algısı	İlgisiz	20,7333	14,51024	30	İlgisiz> Demokratik Otoriter>Demokratik, Koruyucu ve Mükemmeliyetçi
	Demokratik	16,0862	10,30877	116	
	Otoriter	22,7411	13,32663	112	
	Koruyucu	17,4836	10,80141	244	
Somatizasyon	Mükemmeliyetçi	16,4167	12,44919	96	Otoriter>Demokratik, Koruyucu ve Mükemmeliyetçi
	İlgisiz	19,4333	13,97210	30	
	Demokratik	13,4224	8,74683	116	
	Otoriter	19,0804	12,57564	112	
Hostilite	Koruyucu	14,1148	9,54969	244	Otoriter>Demokratik, Koruyucu ve Mükemmeliyetçi
	Mükemmeliyetçi	13,5625	11,80081	96	
	İlgisiz	10,1000	8,07017	30	
	Demokratik	8,3276	6,01415	116	
Hostilite	Otoriter	11,5000	8,49271	112	Otoriter>Demokratik, Koruyucu ve Mükemmeliyetçi
	Koruyucu	8,1393	5,82434	244	
	Mükemmeliyetçi	8,1563	7,43580	96	
	İlgisiz	11,9667	6,99006	30	
Hostilite	Demokratik	10,5948	5,81599	116	Otoriter>Demokratik, Koruyucu ve Mükemmeliyetçi
	Otoriter	12,9375	7,02798	112	
	Koruyucu	10,6434	5,87103	244	
	Mükemmeliyetçi	10,1458	6,23906	96	

Gruplar arası faka ilişkin analiz sonuçları, antisosyal davranışlarda katılımcılardan anne baba tutumunu ilgisiz olarak belirtenlerin almış oldukları puan ortalamasının anne baba tutumlarını demokratik otoriter, koruyucu ve mükemmeliyetçi olarak belirtenlere göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğunu göstermiştir. Ayrıca korucu anne baba tutumuna sahip ergenlerin demokratik anne baba tutumuna sahip olanlara göre, otoriter anne baba tutumu olanların ise koruyucu anne baba tutumuna sahip olan katılımcılara göre anlamlı düzeyde daha yüksek puan ortalamasına sahip oldukları bulunmuştur. Benzer şekilde analiz sonuçları incelendiğinde, intihar eğiliminde anne-baba tutumunu ilgisiz olarak belirtenlerin almış oldukları puan ortalamasının demokratik, koruyucu ve mükemmeliyetçi olarak belirtenlere, otoriter anne-baba tutumu olanların ise mükemmeliyetçi anne baba tutumu belirtenlere göre anlamlı düzeyde daha yüksek intihar eğilimi puanına sahip oldukları görülmüştür. Son olarak okul terkinde katılımcılardan anne baba tutumunu ilgisiz olarak belirtenlerin demokratik, koruyucu ve mükemmeliyetçi olarak belirtenlere göre anlamlı düzeyde daha yüksek puan ortalamasına sahip olduğu görülmüştür.

Anne baba tutumları açısından psikolojik belirtilere ilişkin bulgular incelendiğinde, anne baba tutumunu otoriter olarak belirten ergenlerin almış anksiyete, depresyon, olumsuz benlik algısı, somatizasyon ve hostiliteden almış oldukları puan ortalamasının anne baba tutumunu demokratik, koruyucu ve mükemmeliyetçi olarak belirtenlere göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte sadece olumsuz benlik algısında anne-baba tutumunu demokratik olarak ifade eden katılımcıların ilgisiz anne baba tutumu olanlara göre daha düşük olumsuz benlik algısına sahip oldukları bulunmuştur. Problem davranışlardan farklı olarak psikolojik belirtilerde, anne baba tutumunu otoriter olarak belirten ergenler anlamlı düzeyde yüksek puana sahipken, problem davranışlarda ilgisiz anne baba tutumu belirten katılımcıların puanı daha yüksektir. Anne baba tutumlarına göre psikolojik belirtiler ve problem davranışlara ilişkin betimleyici istatistikler Tablo 4'te verilmiştir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada ergenlerde anne-baba tutumlarının problem davranışlar ve psikolojik belirtiler üzerindeki etkisi incelenmiştir. Analiz sonuçları, problem davranışlarda anne baba tutumu açısından ilgisiz anne-baba tutumunun etkisi daha fazlayken psikolojik belirtiler üzerinde otoriter anne-baba tutumunun daha etkili olduğu bulunmuştur. Araştırma kapsamında elde edilen bulgular, ergenlerde problem davranışlar üzerinde demokratik anne-baba tutumunun koruyucu rol

oynadığını ortaya koymuştur. Özellikle ilgisiz anne-baba tutumu olan ergenlerin daha fazla problem davranışlara yöneldikleri görülmüştür. İlgisiz anne-baba tutumunu koruyucu ve otoriter tutumlar izlemiştir. İlgisiz anne-baba tutumu çocuğun isteklerine karşı herhangi bir sınırlama getirilmeden onun istek ve gereksinimlerine kayıtsız kalmayı belirtir. Bu anne-babalar, çocuğu önemsemez ve onun gereksinimlerini görmezden gelirler (Yavuzer, 2005). Karar verme sürecinde çocuğun istek ve beklentileri çok az dikkate alınır ve bu anne-babalar çocuklarının yapmış oldukları hakkında çok fazla bilgiye sahip değillerdir. Bu nedenle bu tür aile ortamında büyüyen çocukların, daha tepkisel davrandıkları ve madde bağımlılığı, suça yönelme gibi problem davranışlara daha fazla yöneldikleri belirtilmektedir (Steinberg, 2007). Bu araştırmadan elde edilen bu sonuçlar ile tutarlı olarak, anne-baba tutumu demokratik ve kabul edici tutum olan ergenlerin daha az problemlere yöneldikleri ve bu tutumun ergeni problem davranışlardan koruduğu görülmüştür (Sümer ve diğ., 2010). Örneğin, Önder ve Yılmaz (2012) tarafından kuraldışı davranışlar üzerinde anne-baba tutumlarının rolünü incelemiş ve elde ettiklerin sonuçlar, kontrol ve denetimin olmadığı aile ortamına sahip ergenlerin daha fazla kuraldışı davranışlara yöneldiklerini göstermiştir. Diğer bir çalışmada ise Nitekim Slicker ve Kim (1996) madde kullanımında, izin verici aile ortamının otoriter aile ortamında göre daha etkili olduğunu belirtmektedir.

İzin verici anne-babaların çocuklarına tanımış oldukları aşırı özgürlük ve onları kontrol etmeme, çocuğun gelişimine olumsuz yansiyarak onun daha fazla problem davranışlara yönelmesine neden olabilmektedir (Önder ve Yılmaz, 2012). Ayrıca bu çalışmada anti-sosyal davranışlarda otoriter anne-baba tutumunun koruyucu tutuma göre anti-sosyal davranışlar üzerinde daha fazla etkili olduğu bulunmuştur. Elde edilen bu sonuçlar ile benzer şekilde Kabasakal ve Arslan (2014) tarafından yapılan bir çalışmada ise, yüksek düzeyde otoriter-baskıcı anne baba tutumuna sahip lise öğrencilerinin arkadaş ve aile ilişkilerinde daha fazla anti-sosyal davranışlar sergiledikleri belirtilmiştir. Diğer bir çalışmada ise alkol ve sigara kullanımında otoriter anne-baba tutumunun anlamlı düzeyde farklılaşmaya neden olduğu belirtilmiştir (Akfert, Çakıcı ve Çakıcı, 2009). Sonuç olarak bu çalışmadan elde edilen sonuçlar, özellikle ilgisiz aile ortamına sahip ergenlerin daha fazla problem davranışlara yöneldikleri, bunun aksine demokratik aile ortamlarında yetişen ergenlerin diğer anne-baba tutumlarına sahip akranlarına göre daha az problem davranışlar sergilediklerini göstermiştir.

Araştırma kapsamında elde edilen diğer bir sonuç ise, problem davranışların aksine, ergenin psikolojik belirtileri üzerinde otoriter anne-baba tutumunun daha fazla etkili olduğuna ilişkindir. Anne-baba tutumunu otoriter olarak belirten ergenlerin almış anksiyete, depresyon, olumsuz benlik algısı, somatizasyon ve hostiliteden almış oldukları puan ortalamasının anne baba tutumunu demokratik, koruyucu ve mükemmeliyetçi olarak belirtenlere göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Otoriter anne-babalar aşırı kontrollüdürler ve çocukları ile olan ilişkilerinde çocuğun gelişimsel düzeyini ve isteklerini dikkate almazlar. Çocuğun kendi istek ve beklentileri çerçevesinde hareket etmelerini isterler. Uygulanan sıkı kurallar ve itaat bu anne-babalar için önemlidir (Yavuzer, 2005; Yörükoğlu, 2004). Otoriter anne-babalar, cezalandırmaya dayalı ve katı bir disiplin anlayışına sahiptirler. Sözlü iletişimin az kullanıldığı bu aile ortamlarında temel amaç çocuğun konulan standartlara ve kurallara sorgulamaksızın uymasındır (Steinberg, 2007). Dolayısıyla anne-babanın kendi istek ve koymuş oldukları kurallar için yaptıkları baskı, çocuğun sözel ve fiziksel olarak istismarın neden olabilmektedir. Özellikle otoriter anne-baba tutumunun ülkemizde yaygın olduğu belirtilmektedir (Yavuzer, 2005). Ayrıca bu katı baskı ve disiplin anlayışı çocuğun ruh sağlığı üzerinde koruyucu olmanın aksine riski arttıran önemli bir faktöre dönüşmektedir. Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar ile tutarlı olarak yapılan çalışmalar, otoriter anne-baba tutumunun çocuğun gelişimin de birçok probleme neden olduğu ve bu tutumun baskın olduğu aile ortamlarında yetişen bireylerin daha fazla psikolojik sorunlar yaşadıkları belirtilmiştir (Adubale, 2017; Sharma, Sharma ve Yadava, 2011; Sümer, Gündoğdu, Aktürk ve Helvacı, 2010). Bununla birlikte araştırmalar, araştırma bulguları ile paralel olarak otoriter anne-baba tutumuna göre demokratik anne-baba tutumunun otoriter ailelerde büyüyen bireylere göre ruh sağlığı daha yüksek bulunmuştur (Yılmaz, 2000). Örneğin, anne-baba tutumları açısından kabul ve ilgi gören ergenlerin akranlarına göre anlamlı düzeyde daha düşük depresif belirtiler gösterdikleri görülmüştür (Mutallimova, 2014). Benzer bir çalışmada ise Düzgün (2003) özellikle otoriter anne-baba tutumunun ergenlerde psikolojik belirtilerin önemli bir yordayıcısı olduğunu ortaya koymuştur.

Demokratik aile ortamında büyüyen ergenlerin otoriter veya ilgisiz aile ortamına sahip ergenlere göre daha az psikolojik belirtiler gösterdikleri ve daha olumlu bir belik yapışan sahip oldukları görülmektedir (Ceral ve Dağ, 2005). Bu araştırmadan edilen bulgular bir bütün olarak değerlendirildiğinde, ergenlerde psikolojik belirtiler üzerinde otoriter aile tutumu önemli bir risk faktörüken problem davranışlar üzerinde ilgisiz anne-baba tutumunun önemli bir faktör olduğu

görülmüştür. Daha önce yapılan çalışmalarla paralel olarak, demokratik aile yapısının hem psikolojik belirtiler hem problem davranışların azaltılmasında koruyucu rol üstlendiği bulunmuştur.

Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar, okul temelli önleyici ve müdahale çalışmalarının düzenlenmesi açısından ilgili literatüre önemli katkılar sunmaktadır. Araştırma sonuçları, ergenlerde görülen problem davranışlar üzerinde ilgisiz aile ortamının diğer anne-baba tutumlarına göre önemli bir faktör olduğunu göstermiştir. Bu aile yapıları işlevlerini sağlıklı bir şekilde yerine getiremeyen ve çocuğun gelişimsel gereksinimlerini karşılayamayan anne-baba tutumunu içerisinde barındırır (Yavuzer, 2005). Bu nedenle bu aile yapılarına yönelik yapılacak aile programları büyük önem taşımaktadır. Okul psikolojik danışmanlarınca problem davranışlar sergileyen ergenlerin ailelerine yönelik anne-baba kontrol denetimi artırıcı ve ailesel işlevleri destekleyici psiko-eğitim programlarının düzenlenmesi yararlı olacaktır. Bu ailelerin ergenin okul yaşantılarına katılması ve okul-aile işbirliğinde sorumlulukların verilmesi faydalı olacaktır. Araştırmadan elde edilen diğer bir sonuç ise, problem davranışların aksine ergenlerin psikolojik belirtileri üzerinde otoriter anne-baba tutumunun önemli bir risk faktörü olduğu bulunmuştur. Otoriter anne-baba tutumunun, katı ve kuralcı bir yapı sergilediği ve bu anne-babaların cezalandırmaya dayalı bir disiplin anlayışına sahip oldukları (Steinberg, 2007) dikkate alındığında, bu ailelere yönelik çocuğun gelişimsel sürecini destekleyici becerilerinin kazandırılması ve pozitif disiplin becerilerinin geliştirilmesi yararlı olacaktır. Bu amaçla, eğitim programları aracılığıyla önleyici çalışmalar yürütülebilir. Örneğin, aile içi pozitif iletişimi destekleyici psiko-eğitim programları düzenlenebilir. Bu programlar aracılığıyla hem aile içi iletişim becerileri geliştirilebilir hem anne-babanın çocuğa davranış kazandırma sürecinde daha olumlu yöntemler kullanmaları sağlanabilir. Bununla birlikte psikolojik belirtiler taşıyan ergenlere yönelik müdahale hizmetleri düzenlenirken ve psikolojik danışma süreçlerinde anne-baba tutumlarının etkisi dikkate alınarak hizmetlerin etkililiği artırılabilir. Böylece demokratik ve kabulün olduğu aile yapıları desteklenerek çocuğun sağlıklı gelişimi ve iyi oluşu destelenir.

Bu araştırma sonuçlarının bir takım sınırlılıklar içerisinde değerlendirilmesi yararlı olacaktır. Bu araştırma betimsel tarama modeline dayalı ve kesitsel bir çalışma olarak yürütülmüştür. Bu nedenle araştırma sonuçlarının gelecekte boylamsal çalışmalarla desteklenmesi yararlı olacaktır. Diğer bir sınırlılık ise araştırmanın örnekleme ilişkindir.

Çalışma grubunu Elazığ ilinde öğrenim görmekte olan ergenler oluşturmaktadır. bu nedenle bu araştırmadan elde edilen sonuçlar, tüm ergenlere genellenemez. İleride yapılacak çalışmalarda, bu sınırlılığın dikkate alınarak daha büyük örneklemelerde araştırmanın yürütülmesi yararlı olacaktır. Ayrıca bu çalışmaların çocukluk, genç yetişkinlik gibi farklı gelişimsel dönemlerde de yapılması önem taşımaktadır. Son olarak, bu araştırmadan elde edilen veriler öz-bildirim yolu ile toplanmıştır. Dolayısıyla, nitel veya karma veri toplama yöntemlerinin kullanılarak yeni çalışmalarla elde edilen bu sonuçların desteklenmesi literatüre önemli katkılar sağlayacaktır.

Kaynaklar

- Adebale, A. A. (2017). Parenting styles as predictors of anxiety and depression of in-school adolescents in Nigeria. *Africa Education Review*, 14(3-4), 111-121.
- Akbulut, Y. (2010). *Sosyal Bilimlerde SPSS Uygulamaları*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Akfert, S. K., Çakıcı, E., & Çakıcı, M. (2009). Üniversite öğrencilerinde sigara-alkol kullanımı ve aile sorunları ile ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 10(40), 40-47.
- Arslan, G. & Balkis, M.(2014). Ergenlikte görülen problem davranışlar ve aile sorunları arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Uluslararası Eğitim Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 11-23.
- Arslan, G. ve Kabasakal, Z. (2013). Ergenlerin problem çözme becerileri ve ana-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Turkish Studies-Sosyal Bilimler*, 8(6), 33-42.
- Arslan, G. (2012). *Ortaöğretimde öğrenim gören ergenlerde görülen problem davranışların aile sorunları ve aile yapısı açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Arslan, G. (2016). Psychological maltreatment, emotional and behavioral problems in adolescents: The mediating role of resilience and self-esteem, *Child Abuse & Neglect*, 52, 200-209.
- Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *The Journal of Early Adolescence*, 11(1), 56-95.
- Büyükşahin, Ç. G. ve Çelikkaleli, Ö. (2010). Ergenlerin arkadaş bağlılığı ve internet bağımlılığının cinsiyet, ebeveyn tutumu ve anne-baba eğitim düzeylerine göre incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19 (3), 225–240.

- Ceral, S. ve Dağ, İ. (2005). Ergenlerde algılanan anne baba tutumlarına bağlı benlik saygısı, depresiflik ve genel psikolojik belirti farklılıkları. *Psikiyatri Psikoloji Psikofarmakoloji Dergisi(3P)*, 13 (4), 233-241.
- Çapulcuoğlu, U. ve Gündüz, B. (2013). Öğrenci tükenmişliğini yordamada stresle başa çıkma sınav kaygısı, akademik yetkinlik ve anne-baba tutumları. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 3 (1), 201–218.
- Düzgün, Ş. (2003). Öğrencilerin psikolojik belirtileri ile ana-baba tutumları arasındaki ilişkiler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 149-162.
- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS*. Londra: Sage Publications.
- Gençtanırım, D. ve Ergene, T. (2014). Riskli davranışlar ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlilik ve Güvenirlilik çalışması. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 25(1), 125-138.
- Hamarta, E., Baltacı, Ö. Üre, Ö. ve Demirbaş, E. (2010). Lise Öğrencilerinin Utangaçlıklarının Algılanan Anne Baba Tutumları ve Problem Çözme Yaklaşımları Açısından İncelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 21(21), 73-82.
- Kabasakal, Z. ve Arslan, G. (2014). Ergenlikte görülen anti-sosyal davranışlar, psikolojik sağlamlık ve aile sorunları arasındaki ilişki, *Uluslararası Hakemli Aile Çocuk ve Eğitim Dergisi*, 2 (3), 76-90.
- Kabasakal, Z. T. ve Arslan, G. (2016). Ergenlerde aile işlevleri ve iyi oluş arasındaki ilişkide ailedeki koruyucu faktörlerin rolü. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 43(1), 569-581
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). *İnsan ve insanlar*. İstanbul: Evrim Basım Yayım Dağıtım.
- Khan, A., Ahmad, R., Hamdan, A. R., ve Mustafa, M. S. (2014). Educational encouragement, parenting styles, gender and ethnicity as predictors of academic achievement among special education students. *International Education Studies*, 7(2), 18-24.
- Kittler, J. E., Menard, W., ve Phillips, K. A. (2007). Weight concerns in individuals with body dysmorphic disorder. *Eating Behaviors*, 8, 115–120.
- Kulaksızoğlu, A. (2008). *Ergenlik Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Kuzgun, Y. ve Eldeleklioğlu, J. (2005). Ana baba tutumları ölçeği (ergenler ve yetişkinler için). Y. Kuzgun ve F. Bacanlı (Ed.) *Rehberlik ve psikolojik danışmada kullanılan ölçme araçları ve programlar dizisi: 1*, PDR’de kullanılan ölçekler. Ankara: Nobel Yayınları.
- Maccoby, E. E., ve Martin, J. A. (1983). *Handbook of child psychology*. New York: Wiley.

- Mutallimova, S. (2014). *Lise öğrencilerinde depresyon düzeyi ve anne baba tutumu arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi.
- Önder, F. C., ve Yılmaz, Y. (2012). Ortaöğretim öğrencilerinde görülen kuraldışı davranışları yordamada yaşam doyumu ve anne-baba stillerinin rolü. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 12(3), 1737-1748.
- Özyürek, A. ve Özkan, İ. (2015). Ergenlerin Okula Yönelik Öfke Düzeyleri ile Anne Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(2), 280-296.
- Pinquart, M. (2017). Associations of parenting dimensions and styles with externalizing problems of children and adolescents: An updated meta-analysis. *Developmental Psychology*, 53(5), 873-932. <http://dx.doi.org/10.1037/dev0000295>.
- Sari, T., ve Özkan, I. (2016). An investigation of the relationship between adolescents' subjective well-being and perceived parental attitudes. *Düşünen Adam: The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 29(2), 155-162.
- Sharma, M., Sharma, N., ve Yadava, A. (2011). Parental styles and depression among adolescents. *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology*, 37(1), 60-68.
- Steinberg, L. (2007). *Ergenlik*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Steinberg, L. (2001). We Know some Things: Parents-Adolescent Relationships in Retrospect and Prospect, *Journal of Research on Adolescence*, 11(1), 1- 19.
- Sümer, N., Gündoğdu Aktürk, E., ve Helvacı, E. (2010). Anne-baba tutum ve davranışlarının psikolojik etkileri: Türkiye’de yapılan çalışmalara toplu bakış. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(25), 42-59.
- Şahin H, Batıgün A. ve Uğurtaş S. (2002), Kısa Semptom Envanteri (KSE): Ergenler için kullanımının geçerlik, güvenilirlik ve faktör yapısı. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 13(2),125-135.
- Timpano, K. R., Carbonella, J. Y., Keough, M. E., Abramowitz, J., ve Schmidt, N. B. (2015). Anxiety sensitivity: An examination of the relationship with authoritarian, authoritative, and permissive parental styles. *Journal of Cognitive Psychotherapy*, 29(2), 95-105.
- Yavuzer, H. (2003). *Çocuk Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

- Yılmaz, T. (2000). *Ergenlerde Risk Alma Davranışlarının İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Yörükoğlu, A. (2004). *Çocuk Ruh Sağlığı*, Özgür Yayınları, İstanbul.
- Yücel, Y. (2013). Ortaokul öğrencilerinin algıladıkları anne-baba tutumlarının, benlik saygısı ve öğrenilmiş çaresizlik ile ilişkisi. Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.